

Руденко Л. А., Іванишин Н. Л. Методологічні підходи до дослідження іншомовної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту у країнах Європейського Союзу та Україні. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2024. № 1 (3). С. 5–9.

УДК 37.016:811.1'24:614.8(4-672EU)(477)

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-1-1>

Л. А. Руденко, Н. Л. Іванишин

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
Львів, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1351-4433> – Л. А. Руденко

<https://orcid.org/0000-0003-3297-9367> – Н. Л. Іванишин

lozynska29@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

У статті виконано всебічний аналіз методології дослідження іншомовної професійної підготовки в контексті специфічних умов навчання майбутніх фахівців цивільного захисту. Розглянуто ключові підходи до цієї проблематики, серед яких особливе значення мають системний, студентоцентризований, компетентнісний, комунікативний, діяльнісний, культурологічний і аксіологічний підходи. Системний підхід забезпечує комплексне врахування всіх складових частин процесу іншомовної підготовки фахівців цивільного захисту в контексті професійної освіти, дає змогу створювати узгоджене навчальне середовище, у якому всі елементи інтегровані та взаємодіють для досягнення загальних освітніх цілей.

Студентоцентризований підхід ставить у центр навчального процесу інтереси та потреби здобувачів, має позитивний вплив на їхню успішність і на креативне мислення. Компетентнісний підхід акцентує увагу на формуванні конкретних професійних компетентностей, необхідних для успішної діяльності у сфері цивільного захисту, сприяє розвитку у здобувачів не лише мовних навичок, а й практичних умінь, що є критично важливими для їхньої майбутньої професійної діяльності. Комунікативний підхід орієнтований на розвиток мовних навичок у контексті професійного спілкування. Він передбачає формування у здобувачів здатності ефективно використовувати іноземну мову в різних професійних ситуаціях. Діяльнісний підхід акцентує на практичному застосуванні знань і навичок під час рольових ігор, симуляції, що допомагає адаптуватися до реальних умов професійної діяльності. Культурологічний підхід підкреслює важливість розуміння культурних аспектів професійної комунікації. Для майбутніх фахівців цивільного захисту важливо не лише знати іноземну мову, але й розуміти особливості, які можуть вплинути на міжкультурну взаємодію. Аксіологічний підхід фокусується на формуванні ціннісних орієнтацій і мотивації здобувачів до професійної діяльності. З'ясовано, що основну роль відіграє інтеграція різноманітних підходів для забезпечення комплексного розвитку іншомовної професійної компетентності, щоб відповідати сучасним вимогам сфери цивільного захисту.

Ключові слова: підхід, майбутні фахівці цивільного захисту, методологічні підходи, іншомовна підготовка країн Європейського Союзу.

L. A. Rudenko, N. L. Ivanyshyn

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING FOR FUTURE CIVIL PROTECTION SPECIALISTS IN THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE

The article presents a comprehensive analysis of the methodology of researching foreign language vocational training in the context of specific conditions of training future civil protection specialists. The key approaches to this issue are considered, among which the systematic, student-centred, competence-based,

communicative, activity-based, cultural and axiological approaches are of particular importance. The systemic approach ensures a comprehensive consideration of all components of the process of foreign language training of civil protection specialists in the context of professional education, and allows for the creation of a coherent learning environment in which all elements are integrated and interact to achieve common educational goals.

The student-centred approach puts the interests and needs of students at the centre of the learning process, and has a positive impact on their academic performance and creative thinking. The competency-based approach focuses on the development of specific professional competencies necessary for successful activities in the field of civil protection, promotes the development of not only language skills, but also practical skills that are critical for their future professional activities. The communicative approach focuses on the development of language skills in the context of professional communication. It involves developing students' ability to use a foreign language effectively in various professional situations. The activity-based approach emphasises the practical application of knowledge and skills during role-playing games and simulations, which helps to adapt to the real conditions of professional activity. The cultural approach emphasises the importance of understanding the cultural aspects of professional communication. For future civil protection specialists, it is important not only to know a foreign language but also to understand the peculiarities that may affect intercultural interaction. The axiological approach focuses on the formation of value orientations and motivation of applicants for professional activity. It has been found that the main role is played by the integration of various approaches to ensure the comprehensive development of foreign language professional competence to meet the modern requirements of the civil protection sector.

Key words: approach, future civil protection specialists, methodological approaches, foreign language education in European Union.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації й інтеграції українського суспільства в європейський простір потребують налагодження створення єдиної системи підготовки фахівців цивільного захисту з урахуванням досвіду Євросоюзу. Це зумовлює необхідність вивчення й узагальнення міжнародного досвіду для збагачення системи освіти України.

Серед ключових напрямів розвитку освіти фахівців сфери цивільного захисту можна виділити такі: міжнародну інтеграцію із ЗВО зі специфічними умовами навчання, академічну мобільність, навчання впродовж життя, грантову підтримку інноваційних ідей у галузі безпеки життєдіяльності, участь у міжнародних проєктах, навчаннях, тренуваннях тощо.

Так, завдяки участі України в міжнародних навчаннях EU CHERM REACT, EU CHERM REACT 2 та EU MED REACT, які відбувались на базі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності впродовж 2018–2023 рр., здобувачі та науково-педагогічні працівники університету отримали досвід реагування на надзвичайні ситуації в рамках механізму цивільного захисту Євросоюзу (UCPM – Union Civil Protection Mechanism). Існування таких практичних навчань сприяє обміну інформацією та досвідом між службами швидкого реагування, зокрема й іноземними, розробленню та впровадженню спільних ідей, що зародились у процесі практичного відпрацювання проблемних ситуацій, і формуванню єдиної європейської спільноти. Тому важливо, щоб підготовка майбутніх фахівців цивільного захисту в Україні здійснювалась за уніфікованими стандартами Європейського Союзу (далі – ЄС).

Вивчення іноземної мови офіцерами служб швидкого реагування є важливим етапом на шляху до членства України в ЄС. Фахівець має володіти як мінімум специфічною лексикою, необхідною для безпосередньої професійної діяльності. Іншомовна підготовка потребує значних матеріальних і часових інвестицій, тому вибудовується система стимулювання у вигляді надбавок до заробітної плати офіцера, створення спеціальних курсів при установах, а також перегляд освітніх програм для майбутніх фахівців та їхньої адаптації під конкретні потреби здобувачів. Процес іншомовної підготовки фахівців цивільного захисту у країнах ЄС та в Україні за уніфікованими освітніми стандартами розглядається як системне, багатовимірне явище. Поєднання різних методологічних підходів, що лежать в основі вирішення проблем іншомовної підготовки, уможливорює розкриття його структурних, змістових і процесуальних особливостей, а також визначення сучасних тенденцій і напрямів її розвитку.

Аналіз останніх публікацій. Питання іншомовної професійної підготовки у країнах ЄС досліджували вітчизняні вчені-компаративісти К. Ступак (Фінляндія), Н. Шумейко (Словаччина), іншомовної професійної підготовки фахівців цивільного захисту України – Н. Вовчата, Л. Дідух та інші. Методологічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту висвітлені в розвідках вітчизняних учених, серед яких А. Балендр, І. Коваль, М. Коваль, М. Козяр, А. Литвин, Р. Сірко й інші. У їхніх працях описуються концептуальні підходи до дослідження проблем професійної підготовки рятувальників в екстремальних умовах, підготовки

майбутніх працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) в інформаційно-освітньому середовищі ЗВО, підготовки фахівців з охорони кордону у країнах Європейського Союзу, підготовки психологів ДСНС до особливих умов діяльності, однак не розкрито питання іншомовної підготовки.

Метою статті є проведення комплексного аналізу методологічних підходів до професійної іншомовної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту у країнах Європейсько Союзу та в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічні напрями та наукові течії формуються залежно від сукупності принципів, які використовує окрема методологія, а також від їх організації та взаємозв'язку. Як зазначає А. Литвин, дослідницькі методи, що застосовуються в різних філософських напрямках і наукових школах, можуть частково або цілком збігатися, саме методологічні підходи визначають, як учені трактують ті самі наукові проблеми, що іноді призводить до суттєвих розбіжностей у їхніх поглядах. Методи, методики та прийоми дослідження обираються відповідно до методологічних принципів, на яких базується пізнання. Це також визначає засоби та способи дослідження, а також форми їх конкретизації [2, с. 23].

Отже, характер вихідних методологічних принципів суттєво впливає на результати дослідження, його достовірність, переконливість і значущість. Незалежно від наукової школи чи напрями, до якого належить учений, формування системи методологічних принципів є центральним і ключовим питанням в організації процесу наукового пізнання.

Термін «підхід» у науковій літературі трактується як усвідомлена орієнтація дослідника на реалізацію сукупності взаємопов'язаних цінностей, цілей, принципів, методів діяльності, що відповідає вимогам прийнятої парадигми. Підходи до організації навчання – це головні методологічні орієнтири дослідження, які використовуються під час наукового пошуку та для впровадження запропонованих ідей в освітньому процесі [1, с. 77–78].

З огляду на проблематику нашого дослідження, основними підходами, важливими для формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту у ЗВО зі специфічними умовами навчання, вважаємо системний, компетентнісний, студентоцентризований, комунікативний, діяльнісний, культурологічний, аксіологічний та інтегративний.

Системний підхід дає змогу розглядати всю структуру цивільного захисту як єдину систему

в усіх її взаємозв'язках, а також здійснювати комплексне дослідження іншомовної підготовки фахівців цивільного захисту у країнах Євросоюзу в контексті професійної освіти з урахуванням загальних перспектив модернізації системи освіти та використання передового педагогічного досвіду в цій сфері.

Щодо використання компетентнісного підходу у країнах ЄС зазначимо, що Рада Європи у 2006 р. визначила ключові компетентності для навчання впродовж життя (life-long learning), до яких належать спілкування рідною мовою, спілкування іноземними мовами, вміння вчитися, математична та природнича компетентність, цифрова компетентність, ініціативність і підприємництво, соціальна та громадянська компетентності, культурна обізнаність і самовизначення.

Компетентнісний підхід до професійної іншомовної підготовки фахівців цивільного захисту реалізується через освітньо-професійні й освітньо-наукові програми ЗВО. Наприклад, в освітньо-професійній програмі ЛДУ БЖД за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти в галузі знань «Цивільна безпека», спеціальність 263 – «Цивільна безпека», що розроблена на підставі Стандарту вищої освіти, означено інтегральну, загальні та фахові програмні компетентності, на формування яких вони спрямовані. Серед них у контексті нашого дослідження привертають увагу такі: здатність спілкуватись державною й іноземною мовами, здатність до пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел, здатність оперувати термінами та визначеннями понять у сфері цивільного захисту. Щодо інтеграції в європейську систему цивільного захисту, важливим є володіння іноземною мовою для реалізації фахових компетентностей, як-от здатність обґрунтовувати та розробляти заходи, спрямовані на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, здатність прогнозувати й оцінювати обстановку в зоні надзвичайної ситуації, здатність організовувати радіаційний, хімічний і біологічний захист населення, проводити навчання на підприємствах тощо [4]. Освітньо-професійна програма магістра цивільного захисту окреслює такі компетентності, як здатність спілкуватися іноземною мовою, здатність працювати в міжнародному контексті, розуміння механізмів взаємодії міжнародних організацій у сфері цивільної безпеки [5].

Отже, компетентнісний підхід до професійної іншомовної підготовки забезпечує набуття конкретних професійних компетентностей, необхідних для виконання професійної діяльності у сфері, і успішну інтеграцію до європейської системи цивільного захисту.

В умовах сьогодення система професійної освіти стає все більше студентоорієнтованою. Студентоцентризм передбачає створення внутрішньої мотивації до навчання, що виражається у прагненні здобувачів до набуття знань і навичок. Велика увага приділяється студентоцентрованому підходу за кордоном. Згідно із проведеними дослідженнями, цей підхід має позитивний вплив на креативне мислення здобувачів [6, с. 63] та на загальну академічну успішність [7, с. 181]. У процесі викладання іноземної мови майбутнім фахівцям цивільного захисту цей підхід забезпечує конструктивну взаємодію викладачів і здобувачів з обов'язковим залученням останніх до вдосконалення змісту навчальних дисциплін, моніторингу якості освіти й укладання освітньо-професійних програм. Він ураховує індивідуальні потреби й особливості здобувачів під час вивчення іноземної мови.

Комунікативний підхід спонукає здобувачів до навчання через спілкування з метою обміну думками. Його мета – виховання професійної комунікативної культури здобувачів. Комунікативна культура передбачає існування в суспільному й індивідуальному житті людини комунікативних норм, способів і засобів, що відповідають ієрархії цінностей і настанов, та забезпечує задоволення важливих людських потреб у спільній діяльності та духовному розвитку [5, с. 70].

Застосування комунікативного підходу в іншомовній підготовці майбутніх фахівців цивільного захисту дає змогу через процес реального спілкування здобути іншомовні знання та навички, необхідні для професійної комунікації. Реалізація цих завдань здійснюється через бесіди, дискусії, діалоги, рольові ігри, створення ситуацій і завдань, що спонукає здобувачів до активного спілкування.

Діяльнісний підхід орієнтований на те, щоб здобувачі навчалися у процесі отримання практичного досвіду. Важливим є створення умов для практики мисленнєво-мовленнєвої діяльності в різноманітних ситуаціях природного та професійного спілкування. У системі іншомовної професійної підготовки основними завданнями цього підходу є забезпечення високої мотивації здобувачів, залучення їх до практичної діяльності за допомогою симулювання професійних ситуацій, а також відпрацювання їх на практиці у формі участі в міжнародних тренуваннях, перекладах тощо. Діяльнісний підхід робить акцент на практичних навичках застосування професійної іноземної мови.

Професійна підготовка майбутніх фахівців цивільного захисту, зокрема й іншомовна, є кроскультурним феноменом, що містить традиції,

притаманні тій чи тій службі системи цивільного захисту країн ЄС. Саме тому культурологічний підхід сприяє розумінню мови й адаптації до культурних особливостей іншої країни.

Аксіологічний підхід дозволяє визначити цінності професійної підготовки фахівців цивільного захисту, як-от порятунк життя людини, надання необхідної допомоги потерпілим, запобігання катастрофам і стихійним лихам. Стосовно іншомовної підготовки фахівців цивільного захисту, з позицій аксіологічного підходу варто розглядати культуру ведення діалогу та ціннісну взаємодію всіх учасників процесу іншомовної комунікації. Цей підхід формує цінності та мотиви професійної діяльності під час іншомовної комунікації.

Висновки. Аналіз наукової літератури, інноваційні процеси в освітній галузі, теоретичні та методичні засади професійної освіти, а також власний досвід професійної діяльності уможливили визначення комплексу методологічних підходів до формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців цивільного захисту в ЗВО зі специфічними умовами навчання, серед яких системний, комунікативний, культурологічний, аксіологічний, особистісноцентрований, діяльнісний і компетентнісний підходи.

Комплексне застосування цих підходів сприяє створенню ефективного освітнього середовища, що дає змогу майбутнім фахівцям цивільного захисту не лише здобути необхідні мовні навички, а й успішно інтегруватися в міжнародне професійне середовище, адаптуватися до специфічних умов роботи та забезпечити високу якість виконання професійних завдань. Тому успішна реалізація іншомовної професійної підготовки є результатом правильної інтеграції цих методологічних підходів у навчальний процес.

Список літератури:

1. Конівіцька Т. Я. Формування риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти : монографія. Львів : СПОЛІОМ, 2022. 252 с.
2. Литвин А. В. Методологія у проекції педагогічних досліджень. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. С. 20–35.
3. Освітньо-професійна програма першого (бакалаврського) рівня ЛДУ БЖД. URL: <https://ldubgd.edu.ua/content/civilniy-zahist> (дата звернення: 27.08.2024).
4. Освітньо-професійна програма другого (магістерського) рівня ЛДУ БЖД. URL: <https://ldubgd.edu.ua/content/civilniy-zahist-0> (дата звернення: 28.08.2024).
5. Руденко Л. А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування

у професійно-технічних навчальних закладах : монографія. Львів : Піраміда, 2015. 342 с.

6. Aytaç T., Kula S. S. The effect of student-centered approaches on students' creative thinking skills : A meta-analysis study. *International Journal of Contemporary Educational Research*. 2020. Vol. 7. № 2. P. 62–80.

7. Bara G., Xhomara N. The effect of student-centered teaching and problem-based learning on academic achievement in science. *Journal of Turkish Science Education*. 2020. Vol. 17. № 2. P. 180–199.

8. Škrinjaric B. Competence-based approaches in organizational and individual context. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2022. Vol. 9. № 1. P. 1–12.

References:

1. Konivitska, T. Y. (2022). Formuvannia rytorychnoi kompetentnosti maibutnikh psykhologiv u zakladakh vyshchoi osvity [Formation of rhetorical com-

petence of future psychologists in higher education institutions]. *Lviv: SPOLUM* [in Ukrainian].

2. Lytvyn, A. (2014). Metodolohiia u proektsii pedahohichnykh doslidzhen [Methodology in the projection of pedagogical research]. *Pedagogy and Psychology of Professional Education* [in Ukrainian].

3. Educational and professional programme of the first (bachelor's) level of LSULS. URL: <https://ldubgd.edu.ua/content/civilniy-zahist> (date of access 27.08.2024).

4. Educational and professional programme of the second (master's) level of LSULS. URL: <https://ldubgd.edu.ua/content/civilniy-zahist-0> (date of access 27.08.2024).

5. Rudenko, L. A. (2015). Formuvannia komunikativnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia u profesiyno-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Formation of communicative culture of future service specialists in vocational-technical educational institutions] *Lviv: Pyramid* [in Ukrainian].

© Л. А. Руденко, Н. Л. Іванишин 2024.

Науково-методична стаття.

Надійшла до редакції 07.09.2024.

Прийнято до публікації 31.10.2024.